УДК 336.77:332.1(477)
DOI: https://doi.org/10.37734/2409-6873-2026-4-24

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД ФІНАНСОВОГО ПРОСТОРУ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО УКРАЇНИ

М. С. ХОМ'ЯК
кандидат економічних наук, докторант,
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-6161-3807

Анотація. Мета статті *– обґрунтувати інституційно-організаційні засади формування стійкої кредитно-інвестиційної складової регіонального фінансового простору України.* ***Методика дослідження:*** *неоінституційний підхід, концепція «build back better», порівняльний інституційний аналіз, кількісне оцінювання результативності інституцій.* ***Результати.*** *Доведено інституційну, а не ресурсну природу просторової асиметрії кредитування, за якої понад 60 % корпоративного портфеля сконцентровано у столичному регіоні. Виявлено сім інституційних дефіцитів, головний – відсутність фінансової інституції регіонального рівня з фінансовими повноваженнями. Систематизовано шість зарубіжних моделей доведення ресурсу до територій з обмеженою кредитоспроможністю та обґрунтовано шість напрямів адаптації.* ***Практична значущість****: обґрунтовано пріоритезацію заходів за критерієм співвідношення результату та ресурсомісткості.*

Ключові слова: *регіональний фінансовий простір, кредитно-інвестиційна складова, інституції розвитку, гарантійні механізми, страхування воєнних ризиків, просторова асиметрія кредитування, борг територіальних громад.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Просторова диференціація кредитно-інвестиційної активності між регіонами України набула в умовах повномасштабної війни критичного характеру. При цьому причина просторової асиметрії кредитно-інвестиційних потоків має не лише ресурсну, а й інституційну природу: за наявності у банківській системі значного обсягу вільної ліквідності, рекордної прибутковості сектору та достатності капіталу, що в 1,5 раза перевищує нормативне значення, понад 60 % корпоративного кредитного портфеля залишається сконцентрованим у столичному регіоні. Це означає, що бар'єром виступають не обсяги доступного ресурсу, а відсутність або неспроможність інституцій, здатних довести цей ресурс до периферійних і прифронтових територій та трансформувати його в інвестиції. Актуальність проблеми посилюється тим, що масштаб потреб у відбудові об'єктивно перевищує можливості бюджетного фінансування, а отже стійкість регіонального фінансового простору визначається саме здатністю інституційної системи мобілізувати кредитний та інвестиційний ресурс і розподілити його за просторовими, а не виключно галузевими критеріями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституційний підхід до формування кредитно-інвестиційного простору ґрунтується на неоінституційній теорії Д. Норта [1] та працях Д. Аджемоглу, С. Джонсона і Дж. Робінсона [2], які доводять визначальну роль якості інституцій для довгострокового економічного розвитку. Д. Норт [1] обґрунтував розуміння інституцій як «правил гри», що структурують взаємодію економічних агентів, і довів, що саме інституційна матриця, а не наявність ресурсів, визначає рівень трансакційних витрат і, відповідно, спроможність економіки формувати довгострокові контрактні відносини, до яких належить і кредитування. Його внесок у контекст цього дослідження полягає у двох положеннях: у розрізненні формальних і неформальних інституцій та у концепції залежності від попереднього шляху (path dependency), яка пояснює, чому усталена конфігурація фінансової системи не змінюється автоматично навіть за появи вільного ресурсу. Д. Аджемоглу, С. Джонсон і Дж. Робінсон [2] розвинули цей підхід, довівши на широкому емпіричному матеріалі, що якість інституцій є фундаментальною (а не проксимальною) причиною довгострокового зростання, та запропонувавши дихотомію інклюзивних і екстрактивних інституцій. Для регіонального рівня продуктивним є саме критерій інклюзивності, який дозволяє інтерпретувати концентрацію кредитного ресурсу в столичному регіоні не як наслідок вищої якості позичальників, а як результат інституційної конфігурації, що обмежує доступ периферійних агентів до фінансових послуг. Водночас обидві праці оперують переважно категорією національних інституцій і не розглядають

© М. С. Хом'як, 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

внутрішньодержавну просторову диференціацію інституційної спроможності, що й становить предмет цього дослідження.

Прикладний зріз цієї традиції узагальнено у статистичних оглядах Європейської асоціації гарантійних інституцій [10], які фіксують стійке співіснування національних і регіональних гарантійних інституцій у більшості країн ЄС. У цьому ж проблемному полі перебуває концепція «build back better», обґрунтована у дослідженнях Світового банку з повоєнного та посткатастрофного відновлення, яка розглядає відновлення як вікно можливостей для структурної модернізації та інституційного вдосконалення, а не лише як відтворення втраченого.

Узагальнюючи, можна виокремити три підходи до пояснення просторової асиметрії кредитно-інвестиційних потоків: ресурсний (нестача внутрішніх заощаджень і капіталу), ринковий (низька якість позичальників і висока ризиковість периферійних територій) та інституційний (відсутність суб'єктів, спроможних довести ресурс до території). Наявні емпіричні дані щодо українського банківського сектору – значний обсяг вільної ліквідності, рекордна прибутковість і достатність капіталу, що півтора разу перевищує нормативне значення, за одночасної концентрації понад 60 % корпоративного кредитного портфеля у столичному регіоні – свідчать на користь саме третього підходу, який і покладено в основу цього дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування інституційно-організаційних засад та інституційної моделі формування стійкої кредитно-інвестиційної складової регіонального фінансового простору України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нормативно-правовий контур регулювання кредитно-інвестиційної діяльності на регіональному рівні станом на 2026 рік характеризується поєднанням відносно розвиненої стратегічної та рамкової бази з фрагментарністю власне фінансово-інструментального регулювання. Закон України «Про засади державної регіональної політики» [3] закріплює у статті 19 інституційну роль агенцій регіонального розвитку, однак не наділяє їх жодними фінансовими функціями, унаслідок чого на регіональному рівні існує координаційний орган без фінансових повноважень, тоді як фінансові інституції з повноваженнями діють лише на національному рівні. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, приведена у 2025 році у відповідність до логіки політики згуртованості ЄС, не встановлює ані переліку індикаторів кредитно-інвестиційної складової фінансового простору, ані періодичності їх розрахунку, ані відповідального за таке вимірювання органу. Банківсько-регуляторні документи – Закон України «Про банки і банківську діяльність», нормативні акти НБУ щодо кредитного ризику та достатності капіталу, Стратегія розвитку фінансового сектору та Стратегія з розвитку кредитування Ради з фінансової стабільності – практично не містять регіонального виміру, формулюючи цільові показники для сектору в цілому без диференціації за типами територій [5; 6]. Сегмент місцевих запозичень, регульований статтею 74 Бюджетного кодексу України, формально збережений і навіть інституційно оновлений (порядок емісії облігацій внутрішніх місцевих позик, методика оцінки муніципальних облігацій як застави за кредитами рефінансування), проте фактичний обсяг емісій у 2022–2025 рр. становив нуль проти близько 3 млрд грн у 2021 р., тобто перебуває у стані повного блокування. Не ухваленим станом на першу половину 2026 р. залишається і закон про систему страхування воєнних ризиків, а запроваджений з 1 січня 2026 р. урядовий механізм компенсації збитків є компенсаційною, а не страховою моделлю, яка не створює актуарної бази і не є прийнятним забезпеченням для кредитора; законодавче врегулювання екосистеми DREAM формує єдиний проєктний конвейєр, але охоплює переважно публічні інвестиції і не інтегроване з кредитними інструментами приватного сектору.

Ключовим інституційним нововведенням є початок роботи з 1 січня 2026 р. Національної установи розвитку – державної фінансової інституції з особливим статусом, створеної на базі Фонду розвитку підприємництва за принципом «інституції другого рівня» без мети отримання прибутку, що трансформує банківську систему з дворівневої у трирівневу і, з огляду на повноваження з адміністрування регіональних і місцевих програм, створює можливість цільового спрямування кредитних ресурсів у території з недостатнім банківським покриттям [4].

Інституційна карта суб'єктів впливу на кредитно-інвестиційну складову фінансового простору регіонів охоплює регуляторів та органи національного рівня, державні фінансові інституції, міжнародні фінансові організації й донорів, а також регіональних і місцевих учасників, проте аналіз їхньої діяльності засвідчує, що найбільш дієвими є національні інструменти зі стандартизованими продуктами: у 2025 році за програмами «Доступні кредити 5-7-9 %», «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9 %» і «Доступний факторинг» надано 28 873 кредити та укладено 3 035 лізингових угод на 106,8 млрд грн, за механізмом портфельних державних гарантій – понад 8 тис. кредитів на 32 млрд грн (за п'ять років – 52 тис. кредитів на 170 млрд грн), тоді як за міжнародними кредитними програмами –

лише 1 501 кредит на 1,9 млрд грн і 447 грантів на 211,8 млн грн, що свідчить про вузькість каналу доведення зовнішнього ресурсу до реального сектору на регіональному рівні [8]. Державний фонд регіонального розвитку після трирічної паузи з нульовим фінансуванням у 2022–2024 рр. профінансував у 2025 році 48 проєктів на 1 млрд грн у 16 областях, що не дозволяє розглядати його як інструмент структурного впливу на просторовий розподіл інвестицій, а ресурси покриття воєнних ризиків (гарантії MIGA, другий стовп Ukraine Facility обсягом близько 9,6 млрд євро, з яких 7,8 млрд євро – гарантії, портфельна гарантія EIF до 1 млрд євро) розподіляються за галузевим і конкурентно-проєктним принципами без регіональної цільової компоненти. Пороговий характер Кредитного реєстру НБУ, що охоплює боржників із сукупним боргом від 50 тис. грн, залишає значну частину мікропозичальників периферійних громад за межами інформаційного покриття, безпосередньо відтворюючи провал ринку, пов'язаний з асиметрією інформації.

Систематизація результатів аналізу дозволяє виокремити інституційні дефіцити чинної системи. Перший і найвагоміший – відсутність фінансової інституції регіонального рівня, яка поєднувала б територіальну прив'язку з реальними фінансовими повноваженнями, внаслідок чого весь ресурсний потік проходить через національний рівень і розподіляється за галузевими, а не просторовими критеріями. Другий – функціональна обмеженість агенцій регіонального розвитку, які, будучи неприбутковими координаційними установами без фінансових функцій і зі слабкою ресурсною базою, залежною від донорських проєктів, не здатні виконувати роль вузла кредитно-інвестиційної координації. Третій – нормативна незавершеність системи покриття воєнного ризику, що робить прифронтові території фактично некредитоспроможними незалежно від якості окремого позичальника. Четвертий – блокування каналу муніципального боргу через відсутність стандарту розкриття фінансових показників громад та методики оцінювання їх кредитоспроможності. П'ятий – відсутність регіонального моніторингу кредитно-інвестиційних індикаторів та інституційно закріпленої відповідальності за просторову згуртованість. Шостий – висока концентрація сектору (близько 93,5 % чистих активів у двадцяти найбільших банках за скорочення кількості банків до шістдесяти) за одночасної відсутності інституційного сегмента, орієнтованого саме на локальні ринки. Сьомий – деформація стимулів через непропорційне податкове навантаження: підвищення ставки податку на прибуток банків до 50 % у 2026 році, за оцінкою НБУ, обмежує можливості нарощування операцій, позбавляє банки премії за роботу в умовах воєнних ризиків і може ускладнити приватизацію державних банків [7]. Оскільки капітал є безпосереднім обмежувачем кредитної експансії, це має прямі просторові наслідки – першими з-під кредитного покриття випадають саме високоризикові периферійні та прифронтові території.

Для вирішення цих недоліків доцільно звернутися до зарубіжного досвіду формування інституційного механізму, який забезпечує доведення кредитно-інвестиційного ресурсу до територій з обмеженою кредитоспроможністю. У світовій практиці сформувалося шість таких механізмів.

Модель багаторівневої системи інституцій розвитку (Німеччина) є найбільш релевантною для розуміння того, як вирішується проблема просторової асиметрії кредитування. Тут діють три взаємодоповнюючі елементи. Перший – федеральна інституція розвитку KfW, яка виступає інструментом економічної, розвиткової та климатичної політики федерального уряду і працює виключно за принципом Hausbankprinzip, тобто не кредитує кінцевого позичальника напряму, а рефінансує його обслуговуючий банк, що зберігає ринкову оцінку ризику і не витісняє приватне кредитування. Другий – мережа регіональних інституцій розвитку земельного рівня (Landesförderinstitute), найбільшою з яких є NRW.BANK, що використовує широкий набір інструментів від пільгових кредитів до участі в капіталі. Третій – регіональний принцип (Regionalprinzip) діяльності ощадних кас: Sparkassen мають право працювати переважно в межах території свого засновника-муніципалітету, що структурно унеможливлює відтік депозитів з периферії до фінансового центру. Саме останній елемент має особливе діагностичне значення для України, де регіональні банківські мережі трансформувалися з центрів кредитування місцевого бізнесу в інструменти акумуляції ліквідності з подальшим її перетоком у державні цінні папери.

Модель національного банку розвитку з розгалуженим гарантійним інструментарієм (Польща) представлена Bank Gospodarstwa Krajowego, який поєднує підтримку інфраструктурних інвестицій із масовим гарантійним продуктом de minimis, що покриває частину ризику за кредитом МСП і надається через банки-партнери за спрощеною процедурою без індивідуальної оцінки проєкту державним органом [10]. Паралельно BGK управляє регіональними фондами розвитку, створеними за участю воєводств з коштів, повернутих із програм політики згуртованості, – механізм, що фактично формує регіональний рівень інституцій розвитку без створення повноцінних регіональних банків. Другим важливим елементом польського досвіду є ринок Catalyst, який забезпечив організований обіг муніципальних, корпоративних і кооперативних боргових інструментів, включивши до

біржової інфраструктури емітентів із широким діапазоном номіналу випуску. Це доводить принципову можливість функціонування ринку боргу невеликих громад за наявності стандартизованого розкриття інформації та організованого майданчика – саме того, чого бракує Україні.

Модель єдиної національної інституції розвитку для малої економіки (Латвія, Литва, Естонія) на прикладі Altum, Invega та KredEx демонструє, що в економіках, порівнянних за розміром з великими українськими регіонами, оптимальним є не створення регіональних фінансових інституцій, а концентрація функцій в одній інституції розвитку з регіональною мережею офісів, що поєднує кредити, гарантії, участь у капіталі та управління фондами [10]. Ці інституції також продемонстрували ефективність горизонтальної кооперації, сформувавши спільно з EIF Baltic Innovation Fund. Для України цей досвід релевантний у двох аспектах: як підтвердження обраної логіки НУР і як зразок механізму об'єднання ресурсів кількох суб'єктів для досягнення мінімально ефективного масштабу фонду.

Модель регіональних взаємних гарантійних товариств із національним контргарантуванням (Іспанія, Італія) передбачає функціонування системи регіональних та міжрегіональних товариств взаємного гарантування (Sociedades de Garantía Recíproca), які є неприбутковими фінансовими установами під наглядом центрального банку, формуються за участю підприємців, регіональних органів влади та фінансових інституцій, а їхні гарантії перестраховуються національною компанією через механізм reafianzamiento [10]. Італійська система побудована аналогічно: центральний гарантійний фонд для МСП поєднується з регіональними спеціальними секціями, які дозволяють підняти покриття для підприємств відповідного регіону, та з мережею об'єднань взаємних гарантій (confidi). Ця модель є найбільш адаптовною для України, оскільки вирішує саме ту проблему, яку не вирішує централізований механізм: вона створює гарантійну спроможність на регіональному рівні з можливістю співфінансування з місцевих бюджетів і водночас захищає регіональні товариства від концентраційного ризику через національне контргарантування.

Модель постконфліктного банку реконструкції (Хорватія) реалізована через Хорватський банк реконструкції та розвитку (HBOR), створений як інституція подвійного мандата – банк реконструкції та експортний банк, що надає кредити, страхує експортні операції від політичних і комерційних ризиків та інвестує у фонди. Досвід HBOR цінний двома уроками. По-перше, поєднання функцій кредитування відбудови та страхування політичного ризику в одній інституції знижує трансакційні витрати і дозволяє формувати комплексний продукт для територій підвищеного ризику. По-друге, така інституція вимагає регулярної докапіталізації як умови розширення портфеля, що прямо ілюструє тезу про капітал як обмежувач масштабу інституції розвитку і додатково аргументує необхідність збалансованого підходу до оподаткування та капіталізації фінансових інституцій в Україні.

Модель державної компенсації воєнної шкоди як передумови кредитування (Ізраїль) базується на Законі про податок на майно та компенсаційний фонд 1961 року, згідно з яким держава через компенсаційний фонд при податковій адміністрації відшкодовує прямі та непрямі збитки від воєнних дій і ворожих актів. Принципова інституційна ознака цієї моделі – законодавча, а не програмна природа зобов'язання держави, завдяки чому компенсація є прогнозованою правовою очікуваністю, яку кредитор може враховувати при оцінці ризику. Це фундаментально відрізняється від українського варіанту, де компенсація регулюється постановами уряду і залежить від щорічного бюджетного рішення, а тому не може виконувати функцію квазізабезпечення.

Додатково слід відзначити дві моделі, релевантні для окремих аспектів. Французький досвід Bpifrance демонструє механізм систематичного співфінансування проєктів разом із приватними банками та регіонами через двосторонні конвенції з регіональними радами, що дозволяє поєднувати національний і регіональний ресурс в одному продукті [10]. Американський досвід поєднання Фонду інституцій розвитку громад (CDFI Fund) із Законом про реінвестування в громади (CRA) створює двобічний механізм: з одного боку, держава капіталізує спеціалізовані фінансові інституції, орієнтовані на недообслуговувані території, з іншого – регуляторно зобов'язує банки обслуговувати ті території, з яких вони залучають депозити. Другий елемент прямо адресує ключову українську проблему трансформації регіональних мереж в акумулятори ліквідності. Порівняльні характеристики розглянутих моделей узагальнено в табл. 1.

Адаптація зарубіжних інституційних рішень не може здійснюватися шляхом прямого перенесення, оскільки українські умови відрізняються трьома фундаментальними обставинами: наявністю активного воєнного ризику, який не мав аналогів у практиці країн ЄС; фіскальною централізацією періоду воєнного стану, що обмежила фінансову спроможність регіонів; та відсутністю проміжного інституційного рівня між національними регуляторами і органами місцевого самоврядування. Тому критеріями відбору рішень для адаптації є незалежність від фінансової спроможності регіонів на першому етапі, сумісність із графіком гармонізації з acquis ЄС, мінімальна

Таблиця 1

Порівняльна характеристика зарубіжних моделей інституційного забезпечення регіональної кредитно-інвестиційної діяльності

Модель / країна	Ключовий елемент інституційного дизайну	Механізм доведення ресурсу до регіону	Придатність для України
Багаторівнева система інституцій розвитку (Німеччина)	KfW + Landesförderinstitute + Regionalprinzip ощадних кас	рефінансування обслуговуючого банку (Hausbankprinzip); регіональна інституція розвитку	висока в частині принципу рефінансування; регіональні банки розвитку – довгостроково
Національний банк розвитку з масовим гарантійним продуктом (Польща)	BGK, гарантії de minimis, регіональні фонди розвитку, ринок Catalyst	стандартизована гарантія через банки-партнери; біржова інфраструктура для боргу громад	дуже висока; найближчий інституційний аналог
Єдина інституція розвитку малої економіки (Латвія, Литва, Естонія)	Altum, Invega, KredEx; спільні фонди з EIF	регіональна мережа офісів єдиної інституції; кооперація для досягнення масштабу	висока як орієнтир для розбудови НУР
Регіональні гарантійні товариства з контргарантуванням (Іспанія, Італія)	SGR + CERSA; Fondo centrale + sezioni speciali regionali, confidi	гарантійна спроможність на рівні регіону з перестрахуванням на національному рівні	найвища для сегмента МСП периферійних регіонів
Постконфліктний банк реконструкції (Хорватія)	HBOR: кредити + страхування ризиків + докапіталізація	комплексний продукт для територій підвищеного ризику	висока для «зони конфлікту»
Законодавча компенсація воєнної шкоди (Ізраїль)	закон про компенсаційний фонд, прямі та непрямі збитки	правова прогнозованість компенсації як елемент оцінки ризику кредитором	критично висока; орієнтир для закону про страхування воєнних ризиків
Співфінансування з регіонами (Франція)	Bpifrance, конвенції з регіонами, регіональні фонди	спільний продукт національного та регіонального рівнів	середня; вимагає фінансової спроможності регіонів
Інституції розвитку громад + регуляторний обов'язок (США)	CDFI Fund + Community Reinvestment Act	капіталізація локальних інституцій; обов'язок обслуговувати територію депозитної бази	середня; елемент CRA – потенційно висока

Джерело: складено автором на основі [10]

потреба в додаткових бюджетних видатках та здатність працювати в умовах невизначеності воєнного ризику. За цими критеріями обґрунтовано шість напрямів адаптації.

Перший напрям – розбудова НУР за моделлю багаторівневого рефінансування з обов'язковим регіональним контуром. Модель Hausbankprinzip, за якою інституція розвитку не конкурує з банками за клієнта, а рефінансує їх, уже закладена в конструкцію НУР і має бути збережена як базовий принцип. Адаптація полягає у трьох доповненнях: закріпленні за НУР функції агрегування попиту на боргове фінансування з боку мікро- та малого бізнесу периферійних громад, оскільки саме малий масштаб окремих операцій і відсутність кредитної історії роблять їх нерентабельними для банків; формуванні регіональної мережі представництв за балтійським зразком, що дозволяє забезпечити територіальну присутність без створення окремих регіональних інституцій розвитку; нормативному розширенні практики адміністрування регіональних і місцевих програм зі встановленням обов'язкової регіональної диференціації умов доступу для програм, що фінансуються з державного бюджету або за рахунок зовнішнього офіційного фінансування.

Другий напрям – створення регіонального гарантійного контуру за іспансько-італійською моделлю. Чинний механізм державних гарантій на портфельній основі, що продемонстрував високу результативність (52 тис. кредитів на 170 млрд грн за п'ять років), доцільно доповнити регіональним рівнем гарантування у вигляді регіональних гарантійних фондів або товариств взаємного гарантування, засновниками яких можуть виступати обласні ради, місцеві об'єднання підприємців та регіональні торгово-промислові палати. Ключовим елементом адаптації є механізм контргарантування: щоб такі фонди не наражалися на концентраційний ризик, характерний для

монорегіональних портфелів, їхні зобов'язання мають перестраховуватися НУР за зразком іспанської CERSA. Це дозволяє задіяти місцевий ресурс і місцеву інформацію про позичальника без покладання на регіон повного обсягу ризику. Перевагою портфельного принципу порівняно з індивідуальним є також відсутність потреби в оцінюванні кожного проєкту державним органом, що знижує корупційні ризики.

Третій напрям – розблокування каналу боргу громад за польською моделлю Catalyst. Оскільки технічні передумови частково створені, критичними для запуску є три інформаційно-інституційні елементи: обов'язковий стандарт розкриття фінансових показників територіальних громад за уніфікованою формою з ретроспективою щонайменше п'ять років, без чого ринкове ціноутворення неможливе; методика оцінювання кредитоспроможності громад, придатна для застосування рейтинговими агентствами та інституційними інвесторами; механізм часткового гарантування перших випусків для формування початкової кредитної історії емітентів. Перші два заходи належать до інструментів зміни умов доступу і не потребують бюджетних видатків, третій вимагає капіталізації гарантійного фонду. Окремим перспективним сегментом є цільові облігації – зелені та облігації відновлення, попит на які з боку міжнародних інституційних інвесторів об'єктивно вищий за попит на звичайні муніципальні інструменти, що узгоджується з імплементацією таксономії ЄС та стандартів розкриття ESG-інформації.

Четвертий напрям – перехід від програмної до законодавчої моделі покриття воєнного ризику за ізраїльським зразком. Ухвалення закону про систему страхування воєнних ризиків є заходом з найвищим співвідношенням результату до витрат, оскільки саме воєнний ризик, а не вартість ресурсу, виступає ключовим бар'єром і кредитування, і інвестування у прифронтових регіонах. Архітектурно обґрунтованим є трирівневий розподіл ризику: перший рівень утримується авторизованими страховиками, другий покривається національним перестраховим пулом, третій – міжнародними перестраховими та гарантійними механізмами, зокрема інструментами MIGA, DFC, Unity Facility та відповідними програмами ЄС, що відповідає двоетапній логіці Стратегії з розвитку кредитування [6]. Принциповим елементом адаптації є саме законодавча, а не постановна форма зобов'язання держави: лише за цієї умови очікувана компенсація може враховуватися банком при оцінці кредитного ризику. До моменту ухвалення закону доцільним є розширення пілотних програм для накопичення актуарної статистики.

П'ятий напрям – інституціоналізація регіонального рівня координації через трансформацію агенцій регіонального розвитку та створення регіональних кредитно-інвестиційних хабів (РКІХ). Оскільки чинні агенції не мають фінансових функцій, а створення повноцінних регіональних банків розвитку за німецькою моделлю в умовах воєнного стану є нереалістичним, оптимальною для України є проміжна форма – координаційні платформи, що поєднують банківські установи, представництва НУР, інвестиційні фонди, місцеві органи влади, торгово-промислові палати та представництва міжнародних фінансових організацій. Функціонально РКІХ виконують чотири завдання: інформаційне (збір і аналіз даних про кредитно-інвестиційні потреби та можливості регіону, ведення регіонального проєктного портфеля, синхронізованого з DREAM), координаційне (узгодження дій фінансових інституцій, донорів та органів влади), каталітичне (структурування інвестиційних проєктів до стану банківської придатності) і консультативне (супровід підприємств у доступі до ресурсів). Економічне обґрунтування цієї інституції полягає в тому, що вона адресує не ресурсний дефіцит, а провал координації та інформаційну асиметрію: нерівність територій у доступі до зовнішніх ресурсів виникає передусім не через відмінності економічних характеристик, а через різну спроможність готувати проєктну документацію відповідно до стандартів кредиторів і донорів. Організаційно РКІХ доцільно створювати на базі існуючих агенцій регіонального розвитку з розширенням їх статутних функцій, що не потребує створення нових юридичних осіб.

Шостий напрям – запровадження елементів регуляторного обов'язку територіального обслуговування та вдосконалення кредитної інфраструктури. Пряме перенесення американського CRA в українські умови є передчасним, однак його логіка може бути реалізована у м'якій формі: через запровадження обов'язкового розкриття банками регіональної структури залучених депозитів і виданих кредитів, що створює репутаційний стимул без адміністративного примусу, а також через диференціацію вагових коефіцієнтів ризику для кредитів, забезпечених державними чи контргарантованими регіональними гарантіями. Паралельно необхідним є розширення інформаційного покриття кредитної інфраструктури – зниження порогу включення до Кредитного реєстру НБУ або створення спрощеного сегмента для мікропозичальників, а також інтеграція банківських даних з електронними державними реєстрами, що створить основу для автоматизованого прийняття кредитних рішень у регіонах з обмеженою кредитною історією. Ці заходи посилюються цифровою трансформацією сектору: розвиток дистанційних каналів, мобільного банкінгу та BaaS-моделі дозволяє периферійним клієнтам отримувати

доступ до кредитних ресурсів без фізичної присутності відділень, частково компенсуючи скорочення банківської мережі.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Проведений аналіз дозволяє сформулювати чотири узагальнення. По-перше, чинні організаційно-інституційні засади кредитно-інвестиційної діяльності в Україні характеризуються розвиненою національною надбудовою за фактичної відсутності регіонального інституційного рівня з реальними фінансовими повноваженнями, внаслідок чого ресурсні потоки розподіляються за галузевими, а не просторовими критеріями. По-друге, кількісна оцінка результативності діючих інституцій показує, що дієвими є національні інструменти з масовим стандартизованим продуктом, тоді як інструменти з регіональною адресністю менш ефективні. По-третє, зарубіжний досвід свідчить, що вирішення проблеми просторової асиметрії кредитування досягається не збільшенням обсягу централізованих програм, а створенням проміжного інституційного рівня та законодавчим закріпленням механізму покриття специфічних ризиків території. По-четверте, адаптація цього досвіду має здійснюватися з урахуванням воєнного ризику, фіскальної централізації та графіка гармонізації з acquis ЄС, що визначає пріоритетність шести напрямів: розбудови НУР за принципом рефінансування з регіональним контуром, створення регіонального гарантійного контуру, розблокування боргу громад, законодавчого оформлення системи страхування воєнних ризиків, інституціоналізації регіональної координації через РКІХ та вдосконалення кредитної інфраструктури з елементами регуляторного обов'язку територіального обслуговування. Подальші перспективи досліджень у цьому напрямі пов'язані з розробленням інституційної моделі, яка визначає інституції, норми та інструменти необхідні для формування стійкого регіонального кредитно-інвестиційного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Норт Д. Інституції, інституційні зміни та функціонування економіки / пер. з англ. Київ : Основи, 2000. 198 с.
2. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. Institutions as a fundamental cause of long-run growth. Handbook of Economic Growth. Amsterdam : Elsevier, 2005. Vol. 1A. P. 385–472.
3. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19
4. Про Національну установу розвитку : Закон України від 08.10.2025 № 4622-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4622-20
5. Проєкт Закону про систему страхування воєнних ризиків № 12372 від 30.12.2024. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55532
6. Стратегія з розвитку кредитування. Рада з фінансової стабільності. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all
7. Позиція Національного банку України щодо оподаткування банків. НБУ, 2025. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all
8. Результати діяльності Фонду розвитку підприємництва у 2025 році. ФРП. URL: https://bdf.gov.ua/rezultaty-diialnosti-fondu-rozvytku-pidpryiemnytstva-u-2025-rotsi/
9. Ukraine Facility Partial Portfolio Guarantee. European Investment Fund. URL: https://www.eif.org/guarantee-products/all/ukraine-facility-capped-guarantee
10. AECM Statistical Yearbook: Guarantee Schemes in Europe. European Association of Guarantee Institutions. URL: https://aecm.eu/statistical-yearbook/

REFERENCES

1. North D. (2000). Instytutsii, instytutsiini zminy ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and economic performance]. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian]
2. Acemoglu D., Johnson S., & Robinson J. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. In Handbook of Economic Growth (Vol. 1A, pp. 385–472). Amsterdam: Elsevier.
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 № 156-VIII [On the principles of state regional policy: Law of Ukraine No. 156-VIII]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19 [in Ukrainian]
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2025). Pro Natsionalnu ustanovu rozvytku: Zakon Ukrainy vid 08.10.2025 № 4622-IX [On the National Development Institution: Law of Ukraine No. 4622-IX]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4622-20 [in Ukrainian]
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2024). Proiekt Zakonu pro systemu strakhuvannia voiennykh ryzykiv № 12372 [Draft Law on the war risk insurance system No. 12372]. Available at: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55532 [in Ukrainian]
6. Financial Stability Council (2026). Stratehiia z rozvytku kredytuvannia [Lending Development Strategy]. Available at: https://bank.gov.ua/ua/news/all [in Ukrainian]

7. National Bank of Ukraine (2025). Pozytsiia Natsionalnoho banku Ukrainy shchodo opodatkuvannia bankiv [Position of the National Bank of Ukraine on the taxation of banks]. Available at: https://bank.gov.ua/ua/news/all [in Ukrainian]

8. Business Development Fund (2025). Rezultaty diialnosti Fondu rozvytku pidpryiemnytstva u 2025 rotsi [Performance results of the Business Development Fund in 2025]. Available at: https://bdf.gov.ua/rezultaty-diialnosti-fondu-rozvytku-pidpryiemnytstva-u-2025-rotsi/ [in Ukrainian]

9. European Investment Fund (2026). Ukraine Facility Partial Portfolio Guarantee. Available at: https://www.eif.org/guarantee-products/all/ukraine-facility-capped-guarantee

10. European Association of Guarantee Institutions (2026). AECM Statistical Yearbook: Guarantee Schemes in Europe. Available at: https://aecm.eu/statistical-yearbook/

Myroslav Khomyak, *State Tax University.* ***International experience in shaping the institutional and organisational foundations of financial space and its adaptation to Ukraine.***

Annotation. The purpose *of the article is to substantiate the institutional and organisational foundations for building a resilient credit and investment component of Ukraine's regional financial space through the adaptation of international experience.* ***Methodology of research.*** *The study applies new institutional economics, the "build back better" concept. The methods applied are analysis of the regulatory framework, quantitative assessment of the performance of existing development institutions, comparative institutional analysis of foreign models and structural-logical generalisation.* ***Findings.*** *It is demonstrated that the concentration of more than 60 % of the corporate loan portfolio in the capital region is institutional rather than resource-driven: the banking sector simultaneously holds considerable free liquidity, records high profitability. The binding constraint is the absence of institutions able to channel available resources to peripheral and front-line territories. The regulatory analysis reveals a developed strategic layer combined with fragmented financial and instrumental regulation: regional development agencies have no financial powers, sectoral strategies lack a regional dimension, the municipal debt segment is blocked, and war risk coverage is governed by government resolutions rather than by law. Seven institutional deficits are identified, the key one being the absence of a regional-level financial institution with financial powers. Six foreign models of delivering resources to territories with limited creditworthiness are systematised and six directions of adaptation are substantiated: development of the National Development Institution on the refinancing principle with a regional contour, regional guarantee funds with national counter-guarantees, unblocking municipal debt, a statutory war risk insurance system, regional credit and investment hubs, and improvement of credit infrastructure.* ***Practical value.*** *The proposed sequencing of measures gives priority to regulatory and informational instruments over resource-intensive ones, which minimises additional budgetary expenditure.*

Keywords: *regional financial space, credit and investment component, development institutions, guarantee mechanisms, war risk insurance, spatial asymmetry of lending, municipal debt.*

Дата надходження статті: 04.09.2026
Дата прийняття статті до публікації: 07.10.2026
Дата публікації статті: 13.11.2026